

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון מס' 35 יוה"ב תשע"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת שלום בן חממה אהרונז'ל ע"י בנו יואל הי"ו

כוחה של תשובה

תאורה עד שאיני חש שיש בכח התשובה לתקן דבר זה, ולכך אי אפשר ואיני רוצה לעשות תשובה 'מדומה' ולהיות כדובר שקר.

ה. אלא שבזה טעה, כי באמת גדול הוא כוחה של תשובה, עד שע"י וידוי וחרטה וקבלה לעתיד יכול אדם לתקן אפילו חטא נורא כחטא עץ הדעת. וזהו שאמר לו הקב"ה "עשה תשובה ואני מקבלך", שאין הכוונה לסוג תשובה מיוחדת ונוראה וקשה הראויה לחטא גדול כחטא עץ הדעת, אלא תשובה ככל תשובה על חטא שהאדם מתחרט ומתוודה ומקבל על עצמו להטיב דרכיו, שדי בה כדי לתקן כל חטא ואפילו הנורא ביותר, וזהו מחסדי השי"ת. ודי היה בה כדי להסיר מהאדם את קללותיו ולהחזירו לגן עדן כבראשונה. אלא שאדה"ר לא השכיל להבין זאת ולכך נטרד והפסיד עולם ומלואו.

ו. ולכן חז"ל בעומק השקפתם ראו את גנות העצלות שהיתה בהנהגת אדם הראשון. ואין כוונתם שעצם החטא נבע מעצלות, אלא שע"י תשובה היה בכחו לעקור את החטא ולתקנו. וגם אם באמת היה אדה"ר צריך לעמול רבות כדי לעשות תשובה, וכפי שסבר, היה כדאי וחובה עבורו לעשות כן כדי לא לאבד את מדרגתו, ועל אחת כמה וכמה שלפי האמת די היה בתשובה שנשענת על הודאת דברים וחרטה ושאר יסודי התשובה כדי לתקן החטא. ולכך ראו בזה פגם הנובע מעצלות ורשלנות. וראיה מפורשת לדברינו שעצלותו של אדה"ר היתה בכך שלא עשה תשובה מדברי המדרש הנחומא (פר' בראשית כב') "על שדה איש עצל עברתי, זה אדם שהיה עצל מלעשות תשובה".

ז. מי שנהג בהיפך מאדה"ר היה בנו קין. שהנהגה כמתחילה כשקינא קין באחיו אמר לו השי"ת (בראשית ד, ז) "הלוא אם תטיב שאת", וכתב הרמב"ן "הורוהו על התשובה, שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו". ופתח לו בזה פתח של תשובה.

ואכן לאחר שרצח את הבל והענישו ה' "נע ונד תהיה בארץ", עשה קין תשובה ואמר "גדול עונוי מנשוא", וכתב האבן עזרא שלדעת כל המפרשים היה זה וידוי דברים, וכן פירש הרמב"ן "והנכון בפשט שהוא וידוי, אמר, אמת כי עוני גדול מלסלוח, וצדיק אתה ה' וישר משפטיך". וכן מפורש במדרש (פסיקתא דר"כ פס' כד' אות יא') "מנין שעשה קין תשובה? ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא".

ותשובתו אכן הועילה, וכמו שאמר לאדה"ר "עשיתי תשובה ונתפשרתי", ופירש"י (על המדרש) שיצא נקי מעון. ונהג בזה שלא כאביו שמיאן לעשות תשובה, אלא האמין שבאמת גדול כוחה של תשובה וכפי שאמר לו השי"ת "הלא אם תטיב שאת".

ח. וכששמע זאת אדם הראשון הבין שטעה בערכה של תשובה. כי לשיטתו כיצד תועיל תשובה לעון חמור כרציחה, וכלשון המסילת ישירים (פ"ד) "כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עיות והחטא כבר נעשה? הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות".

אמנם כשראה שתשובה יכולה לכפר אפילו על רצח, הבין שלתשובה יש כח עצום ונשגב, עד שדי בוידוי וחרטה וקבלה לעתיד כדי לכפר על חטאים נוראים ביותר, וזו עוצמתה של תשובה. וההסבר לכך הוא כהמשך דברי המס"י הנ"ל שזהו מחסדי השי"ת- "התשובה תינתן

א. בספר משלי (כד, ל) נאמר "על שדה איש עצל עברתי", ודרשוהו חז"ל (ב"ר כא, ב) בענין חטא עץ הדעת- "על שדה איש עצל עברתי זה אדם הראשון". וצ"ב הקשר בין חטא זה לעצלות, כי אף שאפשר למנות כמה וכמה סיבות שגרמו לחטא עץ הדעת, מ"מ העצלות לכאורה איננה אחת מהם. [נוראית ב'דעת תורה' (ויקרא עמ' רצג) לר' ירוחם ממיר זצ"ל שכתב קושיא זו בשם הראשונים].

ב. ולגבי קין דרשו (ב"ר כב, יג) "פגע בו אדם הראשון, א"ל מה נעשה בדינך? א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי [פירש"י (במדרש שם) שיצא נקי מעון]. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו ואמר, כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד ואמר מומור שיר ליום השבת וגו'". וצ"ב וכי אדם הראשון לא ידע שאפשר לעשות תשובה. ועוד, שכן משמע מדבריו שידע שיש מושג של תשובה אלא שלא האמין בכוחה של תשובה. ועוד מה הקשר למומור שיר ליום השבת.

ג. ונראה עפ"ד המדרש (ב"ר כא, ו) "ועתה פן ישלח ידו, א"ר אבא בר כהנא מלמד שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה, ועתה אין ועתה אלא תשובה שנאמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו'. והוא אומר פן ואין פן אלא לאו". וביתר ביאור דרשו במקום אחר (במדב"ר יג, ג) "בשעה שעבר אדם על ציווי של הקב"ה ואכל מן האילן ביקש הקב"ה שיעשה תשובה ופתח לו פתח ולא ביקש אדם. הה"ד (בראשית ג) ויאמר אלהים הן האדם וגו', א"ר אבא בר כהנא מהו ועתה, אלא שאמר לו הקב"ה אפי' עכשיו [שחטאת ופסקתי דינך (מהר"ו)] עשה תשובה ואני מקבלך! ואמר אדם אי אפשר". וצ"ב כיצד יתכן שאדם הראשון סירב לעשות תשובה. [ובפרט, שמהמדרש משמע שאם היה עושה תשובה היה חוזר למדרגתו הראשונה. והוא הרי ראה מה גרם לו מעשהו באבדו מעלתו הרמה, ובהתקללו קללות חמורות, ומדוע מיאן לשוב].

ד. ויראה בביאור הענין, שהנהגה שאנו יודעים שחטא עץ הדעת היה פגם נורא, מכל מקום אין לנו באמת מושג עד היכן הגיעה אותה פגימה. אך אדם הראשון ידע היטב מה גרם במעשהו והבין עד היכן מגיעים הדברים, ועד כמה פגם בכל העולמות כולם, וראה בחוש כיצד איבד מעלות רבות ונתקטן במדרגתו. ולכך אף שידע שיכול לעשות תשובה, ואף הקב"ה אמר לו כן, מ"מ לא האמין שיש בכח תשובה קלה של חרטה וידידי לכפר על חטאו, וסבר שכנגד גדול חטאו יצטרך לעשות תשובה מעולה וחמורה, וכולי האי ואולי.

ועל דרך זה דרשו (ב"ר יט, יב) "ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל, אכלתי ואוכל", וזו תימה גדולה כיצד החציף פניו כנגד בוראו ואמר אכלתי ואוכל? אלא שהביאור הוא כנ"ל, שאדה"ר חש כיצד גרם לו החטא להדבק בתאוה ולחפוף לאכול עוד, ולא האמין שיש בכח התשובה להפקיע חשק זה מליבו ולתקן את כל אשר עיוות. ולכך אמר "אכלתי ואוכל", לא במזיד ומתכוון, אלא שהרי "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני", וסבר שכל תשובה שיעשה תהא רמאות כי הפגם גדול ביותר והתשובה אינה מספקת. ולכן טען "אי אפשר", כלומר איני רוצה לא בגלל שבאמת אינני רוצה לעשות תשובה אלא שהתשובה לא תועיל לי ואיני יכול לעשות תשובה כדבעי, היות והחטא כה פגם בי והכניס ללבי

קואידינוב פאנר בת מזל יעקובוב ז"ל
סרה בת שבע בת סגולה ע"ה ♦ חנניה בן בת ציון ז"ל
דב בן עיפורה אלול ז"ל ♦ ציון בן מרשל בן אבנז'ל

שמעון בן מרים הויכרך ז"ל ♦ ליאון יהודה בן מרים בננו ז"ל
סרה בת דוד קפלן ע"ה ♦ סעדיה בן יפת מלמד ז"ל
רחל בת יוסף שיערי ע"ה ♦ מול בת מלכה גמליאל ע"ה

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאגיה ע"ה
רחל בת סאלחה ע"ה ♦ צביה בת סרה ע"ה

לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה, דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש, שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא, ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר, ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו) "וסר עוונך וחסאתך תכפר", שהעוון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע.

ט. ואת כל זאת השכיל אדה"ר להבין רק לאחר ששמע מה עלה בדינו של קין שעשה תשובה ונתנקה. ומיד כשעמד על טעותו "התחיל מטפח על פניו ואמר, כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע". וכפי שנתבאר, שבדאי ידע מתחילה שיש מושג של תשובה, אלא שלא העריך כראוי את כוחה העצום של תשובה, שע"י וידוי וחרטה וקבלה לעתיד מתכפרים לאדם עוונות נוראים. והבין עוד, שהיתה בידו הזדמנות להסיר ממנו קללות איומות ולחזור למדרגתו הראשונה, ולכן אחז אותו צער עצום ולכן התחיל לטפח על פניו ולהכות עצמו.

ומאידך פתח ועשה תשובה באותה שעה ואמר "טוב להודות לה'", שאין זו הודאה על טוב אלא הודאת דברים ויודי [כמבואר בפרקי דר"א פי"ט], שדי בדברים אלו אף שאין הם אלא עקימת פה בעלמא כדי לכפר על חטאים גדולים ביותר, ולכן בודאי שטוב להודות ולהתוודות לפני השי"ת על חטאיו ולהיטהר.

י. ואמנם אף שבחלק מהמדרשים הלשון הוא שאדה"ר פתח ואמר "מוזמר שיר ליום השבת", מ"מ כבר נתקשו המפרשים בפשר הקשר שבין שבת לאדה"ר, ואף שיש כמה ביאורים בענין, מ"מ לדברינו עיקר אמירתו של אדה"ר היתה "טוב להודות לה'", וכן פירש המהרז"ו (ב"ר כב, יג). וראיה לכך מדברי מדרש שוח"ט (תהלים צ"ב) "טוב להודות לה' אדה"ר אמרו, בי ילמדו כל הדורות שכל מי שמודה על פשעים ועווב ניצול מדינה של גיהנם, שנאמר טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון".

[אלא שלמעשה אף שעשה תשובה לא חזר אדה"ר למדרגתו הראשונה ולבסוף מת, והפסיד במה שלא שב מיד כשפתח לו השי"ת פתח של תשובה].

יא. ועפ"י יתבאר ענין נוסף, שהנה לא מצינו בשום מצוה שהתורה 'משכנעת' אותנו שמצוה מסוימת קלה ויש בכוחנו לעשותה, ורק במצוות תשובה נאמרו כמה וכמה פסוקים לשם כך (דברים ל, יא-יד) "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום [נראה ברמב"ן שם שמדובר במצוות תשובה] לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא. לא בשמים היא וגו', ולא מעבר לים היא וגו', כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו". וצ"ב מדוע הדגישה התורה את קלות התשובה. וכן כפי שהעיר הנצי"ב בהעמ"ד (שם) שאין אדם נצרך לומר לחבירו על דבר שהוא קל אלא אם כן יש לטעות ולחשוב שהוא קשה.

ולדברינו יבואר, שהאדם יכול לטעות כפי שטעה אדה"ר ולא יעריך כראוי את כח התשובה, ויסבור שתשובה של וידוי וחרטה מספקת לחטאים קלים, אך לעוונות ופשעים לא תועיל תשובה קלה וכדי לתקנם יצטרך האדם לעשות תשובה נוראה בבחינת לעלות לשמים או להפליג מעבר לים עד שיזכה לתקן את עוונותיו.

וכדי להפקיע הדבר מליבנו טרח הכתוב להשמיענו שאין שום חטא גדול ככל שיהיה שהתשובה עליו היא בבחינת מעבר לים או בשמים, אלא "כי קרוב אליך הדבר בפיו ובלבבך לעשותו", "בפיו" זה וידוי דברים, "בלבבך" זו חרטה, "לעשותו" זו קבלה לעתיד. ואף אם בעינינו נראה הדבר כלא מציאותי וכלא הגיוני שיהא די בשלושה מרכיבי התשובה הללו כדי לכפר על גודל חטאינו, מ"מ זהו חסד השי"ת שטמן כח עצום של כפרה ומחילה במצוות התשובה, עד ש"לא בשמים היא

ולא מעבר לים היא" ועל כל עוון ופשע תיתכן מחילה, "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו".

יב. וראה בפירושו ר' יוסף בכור שור שפירש "ולא רחוקה היא- דבר שאין אדם יכול לעשותו, אלא בטורח ובעמל, קורא "רחוק", שדבר רחוק הוא". וזהו היסוד האמור, כי האדם סבור שהתשובה רחוקה ממנו ורק בעמל וטורח ושיגנה, וזוהי עצת היצר לבלתי עשות תשובה, ונשתרשה היא בנו מאדה"ר, ולכן העיד הכתוב ש"לא רחוקה היא", אלא קל לעשות תשובה.

ולדבריו ש"רחוק" היינו דבר שהשגתו כרוכה בטורח, נמצא ש"קרוב" היינו דבר שקל להשיגו. והרי זה כמין חומר להמבואר במאמר זה, "כי קרוב אליך הדבר" היינו שקל וקרוב לעשות תשובה, ולא עוד אלא ש"קרוב אליך הדבר מאד", הדבר קל יותר ממה שאתה חושב וסבור, וכל שעליך לעשות הוא להחזיק בתשובה, להכיר בחטא ולהתוודות ולהתחרט ולקבל להבא שלא לעשותו, ובידך הדבר.

יג. ונדמה שמלבד החידושים שנתבארנו במאמר זה, מ"מ העיקר שבדברים הוא העידוד הרב הצומח מהם, כי למעשה איש אינו יודע במצאי יוה"כ מה פעל בתשובתו, והיצר מעורר אצלו ספקות שמא כה חטא ונתרחק עד שתשובה לא תועיל לו. וכל זה נובע מאי ההכרה בכח העצום של התשובה. ואדרבה, המאמין יודע שכשעושה תשובה כהוגן, מתחרט ומתוודה ומקבל על עצמו לבל ישוב לסלה עוד, קיים בזה את מצות התשובה ומובטחות לו מיד כל המעלות שבתשובה. [נאף שבדאי יש מדרגות רבות לתשובה, מ"מ לכל תשובה תמצא סליחה כדברי רבינו יונה, ואין אדם שאין ביכולתו לעשות בנקל את עיקרי התשובה].

יד. ואמנם יש שמתייאשים מחמת שיודעים בנפשם שלאחר יוה"כ חוזר האדם על פי רוב לפחת מעשיו, ומביאים ראיה מדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ב, ב) "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".

אך אין כאן ראיה, וכפי שהעיר השפת אמת (שבת תשובה תר"מ) שאם כן לא שבקת חיי לכל בריה, כי רוב העולם חוזרים להרגל מעשיהם לאחר הימים הנוראים. והביאור ברמב"ם הוא כמו שכתב ר' צדוק הכהן מלובלין (פר"צ פר' מצורע) "שבשעת ההורר תשובה צריך שיהיה אז באמת עד שיעיד עליו יודע תעלומות שברגע זו עזב את החטא עזיבה גמורה, שבאם היה מזדמן לפניו אז היה עוזב החטא וזה נקרא תשובה, אף שאחר כך התגבר יצרו עליו וחזר לסורו אבל בשעת מעשה היה בעל תשובה, ועל זה אין מבין שום נבוא, ואפילו האדם בעצמו יוכל להטעות את עצמו, רק ה' יתברך בעצמו".

טו. והמשיג דליקווד רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל סיפר בשיחתו קודם יום הכיפורים (הו"ד בלקט רשימות לימים נוראים עמ' קטו) שהרב מפוניבז' זצ"ל שאל את מרן החפץ חיים זצ"ל לפני שנסע לאפריקה מה אפשר למסור ליהודים שם בשמו של הח"ח. ואמר לו הח"ח, תגיד להם שקל לעשות תשובה, עושים חרטה וקבלה, אלא שהיצר מפתה את האדם שקשה לעשות תשובה. ועוד בענין זה מובא בספר 'מאיר עיני ישראל' (ח"ד עמ' 393) בשם הח"ח 'תשובה איננה דוב ואין לפחד ממנה! חרטה על העבר וקבלה על העתיד אלו הם עיקרי התשובה לעיכובא וכמבואר ברבינו יונה בשערי תשובה.

טז. ואם כך הוא כוחה של תשובה בכל ימות השנה, על אחת כמה וכמה בעשרת ימי תשובה, ובפרט ביום הכפורים שכל כולו "יום של רחמים" עד שעיצומו של יום מכפר, ובתשובה קלה יכול אדם להשיג בו מעלות רמות ועצומות. השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם.

קורא נכבד! קנה לך סניגור טוב ומליץ יושר ליום הדין בהחזקת תלמידי חכמים העמלים בתורה מתוך צער ודחק, וזכה בשנה טובה ומבורכת. זכור את הבטחת הגר"א שכל הפותח ידיו לעמלי תורה יוצא זכאי בדין ותפילותיו נענות. לתרומות נא פנה להנהלת המוסדות בטל' 08-9452903

אברהם בן יוכבד חיליהו ז"ל • ניסים בן רחל חממי ז"ל • שמחה בת אסתר חיליהו ע"ה

מרת שלמה בת לאה קיש ע"ה
אברהם בן גרסיה עמריליו ז"ל • ישראל בן בתיה קוש ז"ל
אליהו בן רבקה אליהו ז"ל • דוד בן זרין נסרתי ז"ל
לאריסה בת מורי ילנה ע"ה • מרת טובה בת שמחה

שלמה שולמית בת שלמה ע"ה
שלמה בן יהיא גלעדי ז"ל • ראובן בן ריבה גולד ז"ל
ירמיהו בן סעדיה קאה ז"ל
עפיה בת הדיה ירימו ע"ה

אורה בת ברכה כפיר ע"ה
עזרא בן ברטה מזין ז"ל • בעלאל בן רחל שמלוב ז"ל
חנה בת עישה נורי ע"ה • עדיק בן רחמה אליהו ז"ל
איבזו בת יאסמין אסיאד ע"ה